

специфічними особливостями, при ньому використовуються загальні прийоми та методи підготовки та проведення. Із загальних рекомендацій - необхідність ознайомитись хоч би із популярною літературою з необхідної тематики для того, щоб уявити собі, що конкретно цікавить, який спеціаліст потрібен, як зрозуміло сформулювати свої запитання, бути готовим до сприйняття спеціальної термінології. З тактичної точки зору такий вид допиту не викликає складнощів, а лише вимагає ґрунтовної підготовки.

Зрозуміло, що неможливо надати рекомендації на всі випадки, так як кожна слідча ситуація індивідуальна, хоча б зважаючи на те, що індивідуальна особа порушника. Однак можна з впевненістю сказати, що при розслідуванні злочинних порушень авторського права і суміжних прав в жодному випадку не вдасться уникнути такої слід-

чої дії, як допит. Спираючись на надані вище рекомендації слідчі та працівники органів дізнання зможуть більш раціонально будувати свою роботу для досягнення максимального результату в процесі розслідування кримінальних справ за даною категорією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Паскуаль К. Заочний круглий стіл // Національна безпека і оборона. -2001. -№ 10. -С.52-55.
2. Питерцев С.К., Степанов А.А. Тактические приемы допроса: Учебное пособие. -СПб.: Изд-во «Фолио-Пресс», 1994. -86 с.

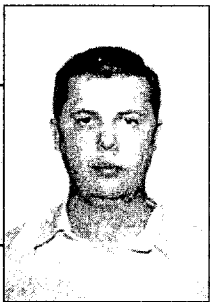
Надійшла до редколегії 22.03.2004

ГЛУЩЕНКО В.А. ТАКТИКА ПРОВЕДЕНИЯ ДОПРОСА ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПНЫХ НАРУШЕНИЙ АВТОРСКОГО И СОПРЕДЕЛЬНЫХ ПРАВ

Рассмотрены типичные ошибки, которые допускаются во время проведения допросов; определен комплекс тактических задач, которые должны решаться на стадии планирования допросов; представлены практические рекомендации и перечни возможных вопросов при проведении допроса в зависимости от процессуального статуса допрашиваемого.

GLUSHCHENKO V.A. TACTICS OF REALIZATION OF INTERROGATION AT INVESTIGATION OF CRIMINAL INFRINGEMENTS AUTHOR'S AND ADJACENT RIGHTS

Typical mistakes which are supposed during realization of interrogations are considered; the complex of tactical problems which should be solved at a stage of planning interrogations is determined; practical recommendations and lists of possible questions are submitted at realization of interrogation depending on the remedial status interrogated.

В.В. ДЗУНДЗА

Прокуратура Кіровського району м. Донецька

УДК 343.915

СУБ'ЄКТ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ЧИ ІНШУ АНТИГРОМАДСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Розглянуті основні проблеми суб'єкта втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність як особи, яка здатна нести кримінальну відповідальність за вчинення нею цього діяння.

Суб'єкт злочину в загальному розумінні – це особа, яка вчинила злочин. У більш вузькому, спеціальному розумінні суб'єкт злочину – це особа, що здатна нести кримінальну відповідальність у випадку вчинення нею умисного або необережного суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом [1, с.256]. З усіх численних ознак, що характеризують особистість злочинця, закон

виділяє такі, котрі свідчать про її здатність нести кримінальну відповідальність. Згідно із ст.18 КК України суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Вчинення суспільно небезпечного діяння особою, яка не досягла на час вчинення злочину визначеного законом віку, свідчить про

відсутність суб'єкта злочину, внаслідок чого виключається і кримінальна відповідальність.

У ч.1 ст.22 КК України прямо зазначено, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років. Цей вік називають загальним віком кримінальної відповідальності. У ч.2 ст.22 КК України встановлюється знижений вік кримінальної відповідальності - чотирнадцять років - за окремі, прямо перелічені законом злочини. Водночас в навчальній літературі вказується, що "у ряді випадків кримінальна відповідальність можлива лише за злочини, вчинені повнолітніми особами, тобто особами, які досягли вісімнадцятирічного віку, то за характером цих злочинів їх фактично не можуть вчинити неповнолітні. До таких злочинів слід відносити, наприклад, ухилення від призову на строкову службу (ст.335), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст.304)" [2, с.133]. Тобто, за характером злочину суб'єктом втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність може бути лише повнолітня особа, яка на момент вчинення злочину досягла вісімнадцятирічного віку. На це прямо вказує і п.4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2004 р. № 2 "Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність", за яким кримінальну відповідальність за цей злочин несуть тільки особи, які на момент вчинення злочину досягли вісімнадцятирічного віку [3, с.17].

Проте ряд питань відносно суб'єкта втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність продовжують залишатися дискусійними.

В першу чергу, питання про відповідальність виникає при розгляді питань вікової близькості особи, яка втягує неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність (винного), і неповнолітнього, якого втягують у таку діяльність (потерпілого). Показово, що кожний другий дорослий, що притягається до відповідальності як суб'єкт цього злочину не на багато старше за потерпілих. Так, за даними М.І. Блум, злочинці у віці 18-20 років складають що найбільше половину дорослих, які втягнули малолітніх та неповнолітніх у антигромадську діяльність, при цьому частина вісімнадцятирічних, які притягалися до кримінальної відповідальності за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, була старше втягнутих ними неповнолітніх менше ніж на рік, а в декілька випадках – всього на кілька місяців [4, с.178]. Аналогічні дані наводять і сучасні дослідники [5, с.98].

В цьому зв'язку А.П. Перминова відзначала, якщо вісімнадцятирічний вчинив злочин разом з сімнадцятирічним підлітком, навряд першому потрібно ставити у провину злочин, що передбачений ст.210 КК РРФСР, особливо якщо підлітки жили разом і ніхто з них не відчував якоїсь ролі іншого. Тут немає втягнення в силу відсутності переваги у віці, хоча формально один дорослий, а інший неповнолітній [6, с.68]. Практично подібну позицію через 30 років виражає А.С. Якубов: "Законодавець, встановлюючи кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, мав, вочевидь, певні вікові переваги суб'єкта злочину над підлітком. Тому у випадку, коли

суб'єкт старше неповнолітнього на кілька місяців не завжди доцільно притягнення такого дорослого до відповідальності..." [7, с.157-158]. Як видно, прихильники цієї позиції наполягають, що особливо уважно слід оцінювати дії винного, коли різниця у віці між винним та потерпілим незначна і обчислюється місяцями, а тим більше днями. Тому, якщо немає використання повнолітнім своєї вікової переваги, то нема підстав для кримінальної відповідальності. Відтак, на їх погляд, формальне досягнення вісімнадцятирічного віку не завжди може бути підставою притягнення винного до відповідальності за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність.

Неоднозначно це питання вирішується і у судовій практиці. У ряді випадків суди виправдують дорослих осіб за тією підставою, що вони не набагато перевищують за віком тих кого вони втягнули у злочинну чи іншу антигромадську діяльність.

Дійсно, проблема вікової близькості існує, але вищевикладене її рішення не може бути визнане прийнятним.

Вирішення зазначеної проблеми повинно здійснюватися з урахуванням соціальної обумовленості розглянутого складу злочину, інтересів найбільше ефективної охорони нормального розвитку та виховання неповнолітніх, а також принципів положень кримінальної політики у боротьбі із злочинністю неповнолітніх. Варто також прийняти до уваги, що притягнення до кримінальної відповідальності за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність – важливий засіб попередження злочинності неповнолітніх, одна з умов, що допомагають зупинити подальшу моральну деградацію неповнолітніх. І якщо мова йде про втягнення, що представляє собою цілісний вплив на нормальний розвиток і виховання неповнолітнього, то різниця у віці для вирішення питання про кримінальну відповідальність вісімнадцятирічного дорослого значення не має. Такий підхід, на наш погляд, виправданий необхідністю формального розуміння і точністю застосування закону і кримінальна відповідальність, отже, повинна наставати незалежно ні від якої вікової близькості. В іншому випадку питання про суб'єкта злочину із законодавчого поля повністю передається на розсуд суду, що не допустимо навіть у випадках, коли встановлення так званої вікової переваги дуже складно.

Продовжується в кримінально-правовій науці і дискусія відносно віку, при досягненні якого можлива кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність. Зокрема, російський науковець С.Ш. Ахмедова у своїй кандидатській дисертації стверджує, що суб'єктом розглянутого злочину є неповнолітня особа, яка досягла шістнадцяти років, якщо потерпілий від злочину є малолітній або неповнолітній, який не досяг шістнадцятирічного віку. Крім того, С.Ш. Ахмедова вважає доцільним встановити кримінальну відповідальність за втягнення малолітньої особи у вчинення антигромадських дій, а також у вчинення злочину с чотирнадцятирічного віку [5, с.101]. Обґрунтовуючи таку позицію, вона наводить наступні основні доводи: а) у спеціальних нормах відсутня пряма вказівка на вік суб'єкту злочину, отже їх тлумачення повинно ґрунтуватися на

підставах Загальної частини [5, с.96]; б) в останній час все частіше до антигромадської діяльності залучаються малолітні особи, а втягують їх в більшості випадків неповнолітні, використовуючи фактор вікової переваги; в) неповнолітні, тобто особи, які досягли чотирнадцяти років, які втягують в антигромадську діяльність малолітніх, здатні усвідомити суспільно небезпечний характер своїх дій, отже нести кримінальну відповідальність за їх вчинення [5, с.97].

Проте, вищевказана позиція і наведена на її користь аргументація представляються недостатніми та внутрішньо суперечливими. Так, стверджуючи, що неповнолітній у віці чотирнадцяти років володіє вже тим рівнем фізичних і духовних здібностей, який дозволяє йому свідомо відноситися до своїх вчинків, віддавати собі звіт у своїй поведінці, керувати своїми діями, правильно розуміти вимогу законів, С.Ш. Ахмедова тут же в наступному за текстом абзаци обмовляється: “У відношенні неповнолітнього суб’єкта втягнення вважаємо обов’язковим проведення судово-психіатричної експертизи для з’ясування його розумових здібностей. При встановленні відставання у психічному розвитку, не зв’язаному з психічним розладом, внаслідок якого неповнолітній не міг у повній мірі усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпечність своїх дій або керувати ними, він, відповідно до ч.3 ст.20 КК РФ, не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності” [5, с.101]. Тобто виходить, що питання про суб’єкта злочину так само як і у прихильників обліку вікової близькості вилучається із законодавчого поля і повністю передається на розсуд, причому навіть не суду, а судово-психіатричної експертизи. Навряд чи таку пропозицію можна вважати конструктивною, тим більше, що в питанні про облік вікової близькості сама же С.Ш. Ахмедова займає прямо протилежну позицію, вважаючи, що в даному випадку відхід від формального розуміння і застосування закону не припустимо [5, с.99].

З іншого боку, відзначаючи, що її позиція “не в підтримку зниження мінімального віку для настання кримінальної відповідальності”, що вона “проти жорсткості кримінальної репресії відносно неповнолітніх” [5, с.101], С.Ш. Ахмедова тут же пропонує перелік злочинів, кримінальна відповідальність за вчинення яких настає з 14 років, розширити і включити до них втягнення малолітнього у вчинення злочину і втягнення малолітнього у вчинення антигромадських дій, вносячи при цьому відповідні зміни в Загальну частину КК [5, с.101-102]. Але законодавче розширення переліку злочинів, за які настає відповідальність з чотирнадцяти років, і є ніщо інше як жорсткість відносно неповнолітніх кримінальної репресії, причому жорсткість непродумана й невинуватана, оскільки, по-перше, у чотирнадцятирічному віці не може бути мови про втягнення, що представляє цілеспрямований вплив на нормальний розвиток й виховання малолітнього, а по-друге, як це впливає з пропозицій С.Ш. Ахмедової, спричинить в кожному випадку проведення судово-психіатричної експертизи і вирішення питання про суб’єкт цього злочину не на законодавчому рівні.

Крім того, створивши настільки багатоступінчасту конструкцію суб’єкта розглянутого злочину, С.Ш. Ахмедова залишила без відповіді питання про те, як бути в тому випадку, якщо винний і потерпілий неповнолітні і обидва знаходяться у вікових параметрах 16-17 років.

Таким чином, як пропозиції про облік “вікової близькості”, так і пропозиції щодо зниження віку кримінальної відповідальності за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність, представляються у науковому плані неспроможними, а з практичного боку – недоцільними, вони вносять лише додаткові труднощі в правозастосовчу діяльність.

Тому необхідно визнати правильною устоюну в кримінально-правовій науці й судовій практиці позицію, згідно з якою суб’єктом втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність може бути тільки особа, що досягла вісімнадцятирічного віку. При юридичній оцінці вчиненого діяння повнолітньої особи, яка втягнула у вчинення конкретного злочину неповнолітнього і спільно з ним вчинила цей злочин, підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених ст.304 КК України і статтею, що передбачає відповідальність за конкретний злочин. В ситуації, коли неповнолітній, хоча і досяг віку кримінальної відповідальності, та втягує іншого неповнолітнього у вчинення злочину, його діяння повинно кваліфікуватися не за ст.304 КК України, а за статтею Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за конкретний злочин з урахуванням правил кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Курс уголовного права: Общая часть. –Т.1: Учение о преступлении: Учебник /Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. –М.: Зерцало, 1999. – 592 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник /М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. –Київ-Харків: Юрінком Інтер; Право, 2001. –416 с.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність” від 27.02.2004 р., № 2 // Вісник Верховного Суду України. –2004. -№ 4. –С.16-19.
4. Блум М.И. Уголовная ответственность за вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность и пьянство // Вопросы эффективности уголовно-правовых мер воздействия на несовершеннолетних правонарушителей – Рига: Изд-во Латв. гос. ун-та им. П. Стучки, 1971. –С.178-180.
5. Ахмедова С.Ш. Ответственность за вовлечение малолетних и несовершеннолетних в антиобщественную деятельность. Уголовно-правовые и криминологические проблемы: Дисс... канд. юрид. наук: 12.00.08 /ВолГУ. – Волгоград, 2001. –200 с.
6. Перминова А.П. Некоторые вопросы уголовной ответственности за вовлечение несовершеннолетних в преступление и другие антиобщественные поступки // Ученые записки Пермского гос. ун-та. –1969. -№ 204. –С.55-70.
7. Уголовное право Российской Федерации. Особенная

часть: Учебник /Под ред. Г.Н. Борзенкова и В.С. Комиссарова. –М.: Олимп; ООО «Изд-во АСТ», 1997. –752 с.

Надійшла до редколегії 03.09.2004

ДЗУНДЗА В.В. СУБЪЕКТ ВОВЛЕЧЕНИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В ПРЕСТУПНУЮ ИЛИ ИНУЮ АНТИОБЩЕСТВЕННУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Рассмотрены основные проблемы субъекта вовлечения несовершеннолетних в преступную или иную антиобщественную деятельность как лица, которое способно нести уголовную ответственность за совершенные им данного деяния.

DZUNDZA V.V. SUBJECT OF INVOLVING OF MINORS IN CRIMINAL OR OTHER ANTISOCIAL ACTIVITY

The basic problems of the subject of involving of minors in criminal or other antisocial activity as the person who is capable to bear the criminal liability for fulfillment of the given act by it are considered.

Е.В. ЕВДОКИМОВА

Национальная юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого

УДК 343.28/29

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ НАЗНАЧЕНИЯ НАКАЗАНИЯ

Рассматриваются отдельные проблемные вопросы, возникающие в судебной практике при назначении наказания.

С принятием нового УК Украины существенные изменения претерпел один из центральных институтов уголовного права - институт наказания. В систему наказаний введены новые, альтернативные лишению свободы виды наказания. Значительно расширены возможности применения такого вида наказания, как штраф. Установлены более привилегированные условия применения наказания к несовершеннолетним. Ограничен круг лиц, к которым может быть назначен тот или иной вид наказания.

Однако, следует заметить, что в связи с введением в действие нового уголовного законодательства, в судебной практике возникают трудности при применении отдельных положений УК, регламентирующих основания и порядок назначения наказания. Вследствие этого, проблема назначения наказания в науке уголовного права продолжает оставаться актуальной.

Проблеме назначения наказания свои работы посвятили такие ученые, как М.И. Бажанов, В.Т. Маляренко, В.Я. Таций, В.И. Тютюгин, а также многие другие. Но, несмотря на значительное число научных публикаций по этому вопросу, отдельные аспекты указанной проблемы требуют более детального научного исследования.

Так, необходимо обратить внимание на случаи, когда суд не может назначить осужденному наказание в связи с тем, что в санкции закона, по которому осуждается это лицо, содержатся только такие виды наказания, которые не могут быть применены в силу его возраста или состоя-

ния здоровья. Такая ситуация возникает, например, если по статьям 128, 164 УК осуждается лицо, достигшее пенсионного возраста, или по статьям 129, 150, 156 УК - женщина, имеющая ребенка в возрасте до 7 лет. При возникновении подобных ситуаций судебная практика зачастую идет по пути применения ст.69 УК, т.е. суд назначает более мягкое наказание, не указанное в санкции статьи закона, по которой осуждается виновный. Однако данная норма может применяться только в строго установленных в УК случаях, а именно, при наличии совокупности определенных оснований, в качестве которых, согласно ч.1 ст.69 УК, выступают: а) несколько обстоятельств, смягчающих наказание и существенно снижающих степень тяжести совершенного преступления и б) данные, характеризующие личность виновного [1, с.402]. Таким образом, назначение более мягкого наказания, чем предусмотрено законом, возможно лишь при наличии этих двух оснований в их единстве и совокупности [1, с.404]. Только при их наличии суд может выйти за пределы санкции статьи и назначить другой, не указанный в этой санкции, более мягкий вид наказания. Поэтому использование ст.69 УК в случаях, когда ни одно из наказаний, предусмотренных в санкции статьи закона, по которому осуждается лицо, не может быть назначено ему в силу возраста или состояния здоровья, противоречит положениям УК.

При возникновении выше указанной ситуации Пленум Верховного Суда Украины в п.8 Постановления «О